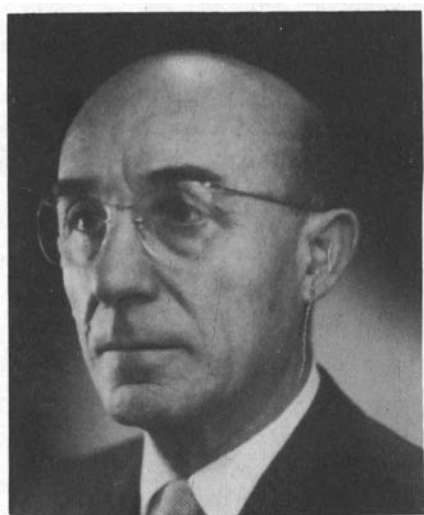

יהודה יערי בגבורות

הפתרון נוקם את נקמתו. הוא עובר גבולות שלמהפכות ומוליד בנוסף לכך בעיות חדשות – בחיי הכלל והיחיד. לא נברא האדם החדש בלא בעיות. יש איפוא להשלים, כגון בסיפורים "משפט שלמה" ו"על מה בכה יורם?" קבלת המציאות הנחשפת בסערה המורדת היא אצילות. אדם משלים הוא אציל. החישוף שהוא מיסוד המרד הוא מעין שילום לאיך פתרון. דיה הידיעה. פסימיות? לכאורה. רק לכאורה. ואולי גילוי של חוסר אונים. גילוי של חוסר אונים הוא אחד המוטיבים המרכזיים ביצירתו של יהודה יערי, הוויה קיומית. ההוכחה בשני הסיפורים המוזכרים ובאחרים. "יורם זה, שעדיין לא יצא מכלל נערות, זה כמה שנים שלא דאה אותו אדם כשהוא בוכה", פותח הסיפור "על מה בכה יורם?" (סיפורי יהודה יערי, "עד הביתה", כרך ד ע' 112). עיקר תכנון: איש, שעלה מן השואה ואיבד בה את אשתו ואת ילדו היחיד, עבר ליד בית-ספר והבחין בנער יורם, הדומה לילדו

מהלך הוא כפוף בגבורותיו, נטוי קדימה כלשהו. בעצם זו הליכתו יובל שנים – הולך קדימה – אלא שהואטה. יש בה גנדרנות של אצילות. צעדיו קטנים ומדודים. חג הגבורות חג גדול הוא בנפשו פנימה. חלוץ הוא בהן בדורות ביתו, בית אביו. זכה. יהי רצון שינון בהן ונפרה את הספרות העברית ברומאן החדש אשר אתו בכתובים, רומאן המחשבות והאידיאות של "השיבה המאוחרת". על כך הודיע בשיחה עם ב"כ "הצופה".

הוא, האיש השקול והמדוד והקצוב והמחור שב, הוא, לאמיתו, בעל מזג סוער, ספונטאני, שנכבש על-ידי האצילות והתבונה. הספונטאניות היא היוצרת, המחדשת והמפתיעה. הסערה שבו עשאתו היסטוריון של בעיות החיים. האצילות, הכובשתה, עשאתו היסטוריון חיי הגולה והעליות לארץ ישראל. הרגישות פתחה לפניו שערי נפשו של היחיד. והרי בעיות החיים והיחיד אינם זהים. הבעיות לעצמן, והיחיד – לעצמו. אמנם הן מזומנות לו או הוא מזמינן, וגם יוצרן. הן ילידותיהן של תקופות ועל תקופת-יות – מרחפות בחלל הזמן, בכל התנאים ובכל המשטרים, בשליחות הכוח העליון. כלומר: בלתי תלויות באדם ואפיו – מעין אסונות טבע. זימון עם היחיד – פרקי ספרותו של יהודה יערי.

הסערה יוצרת עלילות, האצילות מתארת את המציאות כמות שהיא. שני היסודות ביצירתו מחוברים על ידי בריח תיכון – אי פתרון. אי הפתרון, חייבים להכיר, לרדת למהותו ולהכיר בו, הגם שיש מצבים ותקופות ותנאים שיש להתמרד בהם – לזעוק ולהזעיק, להתריע ולהפגין, אפילו בסכנת נפשות, כגון מכירת הטליתים ב"כאור יהל". העליות לארץ ישראל ושינוי הערכים שבחיי החלוציות הם המדד הגדול באי הפתרון. ואל תאמר שזהו מרד לאומי וסוציאלי בלבד. הוא גם מרדו של היחיד בישראל. וכאן הסבך: אפילו שכן – אי

האבוד. אחת מתנועותיו דומה לתנועתו המיר-
 חדת של בנו הקטן. עברו שנים מאז. איש
 השואה הולך אחרי הנער הדומה, תוהה לדעת
 – הבנו הוא זה שגדל? יורם תמה על האיש
 המוזר העוקב אחריו. מה רצונו ממנו יום, יום?
 "לבש עוז וניגש אליו במרוצה: 'מה אתה
 עושה כאן?' אמר בצעקה עצורה" (ע' 124).
 השיב לו האיש בסיפור הטראגדיה שלו בשר-
 אה ואמר, כי מאז ראהו לראשונה הוא מאמין
 כי מצא את בנו יוסף האבוד. אולם יורם אינו
 יוסף. הוא בן להוריו, יליד הארץ. וזה הנער
 שאף פעם לא בכה – "בבית הפיל עצמו על
 מיטתו ופרץ בבכייה גדולה" (129). פליאה:
 האיש המאוכז, האב השכול שנשאר בשכול,
 לא בכה. כעדין נפש התנצל לפני יורם:
 "חשבתי שמצאתי בך את בני שאבד. ובכן.
 מה בכך? תאמין לי שלא נתכוונתי לגרום לך
 צער. שהרי אילו נתדחש הנס היה זה נס
 בשבילך בדיוק כמו בשבילי. אני בטוח שאתה
 מבין אותי. הלא נער נבון אתה. או שמא עדיין
 אתה סבור שאני משוגע? מה, יורם!" (שם).
 יורם לא ידע את נפשו, בכה וחיפש הסבר
 לבכיו. בא המחבר לעזרתו ופתר לו חידתו:
 "על שום שנבצר ממך להיות בנו האבוד של
 אותו אדם, – – –". יורם חסר האונים
 בכה, כי אין כאן כל מקום לפתרון. הטראגדיה
 הובאה מן השואה ובצדה אשליה שלא קוימה.
 והנה סיפור לעומת סיפור – הטראגדיה של
 חוסר אונים ובגלל כך בלבד אין פתרון:
 משפחת רופאים בגרמניה בעת השואה. האב
 נהרג בידי הנאצים. האם שלחה את ילדה
 לארץ ישראל. בארץ נמסר לידיה הטובות של
 אשה אצילה עשירה – אשה גלמודה. זו היתה
 כותבת לאם הילד לגרמניה ומספרת לה כי
 טוב לו. האם שמחה. לבסוף עלתה ארצה
 בדרך-לא-דרך. וכאן מתחילה הטראגדיה.
 האשה האצילה אינה מאושרת לראות את אם
 הילד. האם, אחרי שהסתדרה בעבודה כרו-
 פאה, ביקשה את ילדה בחזרה. האשה האצילה
 מסרבת להחזירו לה. "מעולם לא הכחשתי
 זאת. יודעת אני שאת אמו יולדתו. אבל במידה
 ידועה גם אני אמו הנני. דומה שאת אינך
 רוצה להכיר בעובדה זו. יצאתי מן הכלים.
 צעקתי, בכיתי, התחננתי: 'תני לי את הילד!
 את ילדי השיבי לי. אם רוצה את לקחתו
 ממני, שתי אפשרויות לפניך: או שתשאלי את
 פיו – אבל את, כפי הנראה, אינך מעיזה
 לעשות זאת. אינך בטוחה כל כך שירצה ללכת
 אתך, – ובכן נשארה אפשרות אחרת:
 שתקחיה בכוח, על ידי משפט'. נדהמתי.
 'משפט שלמה חדש?' אמרתי במרירות. 'כן.

משפט שלמה חדש' – " (שם), "משפט שלמה"
 ע' 110–111).

אפשר לסבור שרק השואה מחסרת אונים;
 הקרואיקה שבמפכה הציונית ובכנין הארץ,
 שהעלתה דור חלוצים גיבורים, בראה אדם
 חדש רב-אונים. ולא היא. אדרבה, ההמכה
 הגדולה מבליטה את חוסר האונים שביחיד
 ואת סבלו. הנה הירש מלך ב"דרכי איש"
 ביקש להיות גיבור, ולא היה גיבור. סיטר
 אציה מקרית זימנה לו אפשרות – סיטואציה
 מביכה, מפחידה – להביאו לכך שייקרא כגי-
 בור. החברה הוציאה עליו שם של גיבור,
 בעזרתו, כמובן, וטוב היה לו. השקר פירממו
 והחניף לו עד ששילם מחירו. כי בבואו אל
 הקיבוץ כוח "גבורתו" לא עמד לו ששוב
 יתבלט ויהיה במרכזם של חיי הקיבוץ, והחיים
 השוליים החדגוניים, כמסגר, אכלו את נפשו.
 השקר החולשה להיות כפי שהנהו אלוה.
 יצא מן הקיבוץ ויצא מדעתו בירושלים.
 המשקר והמבקש לברוח מן השקר, השקר
 רודף אחריו, רעב גדול אוכל אותו – יצר
 ההתבלטות, חוסר היכולת שלא להיות נערך.
 ואם החברה אינה משביעה אותו, הריהו יוצא
 מן החברה – ולא מן הקיבוץ בלבד – יוצא מן
 הדעת ומחפש לו חברה שתקבל אותו: חברת
 משוגעים שבה הכתיר את עצמו כמלך. בסיום
 הסיפור אומר המספר: "יצור אובד שביקש
 להיות 'הכל וכל' ומתוך כך קיפח את אותו;
 אדם עלוב שטיפס על שלבני הסולם ורצה
 לעלות למעלה מכפי יכולתו, וסופו שנידרדר
 ונפל למטה למטה. היוכל לקום עוד? מה אתה
 אומר?" ("דרכים ואהלים", ע' 64). סיום של
 פניית המספר אל הגיבור, יורם, או אל הקורא,
 כאן, אינה אלא דטורית, כי התשובה היא
 בסיפור עצמו. כאן – בפתיחת הסיפור:
 "סולם מעוקל ורופף ניצב על פי תהום וראשו
 מגיע מי יודע להיכן. כך הם החיים... אנו,
 הבדיות, מטפסים על פני שלבני הרעועים,
 מטפסים למעלה ויורדים למטה. כל צעד וצעד
 סכנה עמו, שמא תמעד רגלך ותתגלגל לבור
 שחת" (שם, ע' 51). יערי מביא את "גיבורו"
 אל חברת המשוגעים קודם השואה, קודם
 שאלי ויול הביא אליה את גיבורו, בגלל
 השואה. חוסר-האונים קדם לה, היה קיים גם
 בתקופת הגבורה העילאית של יצירת חברה
 חדשה, בתקופת חירושו של הקיבוץ.
 יערי הוא סופרם של החלשים והפחדנים
 וחסרי האונים. הוא אינו סופרו של האנטי-
 גיבור. להיפך. גיבוריו מבקשים להיות גיבור-
 רים והם חסרי אונים, במפורש. כדי להדגיש
 צד זה סידר את "על מה בכה יורם?" מיד

אחרי "משפט שלמה" בכרך "עד הביתה" ובכרך "דרכים ואהלים" סידר מיד אחרי "דרכי איש" את הסיפור "הגיבור", שחלש היה, פחדן, ורק בגלל שאלתו של הילד ביום ריות על הקיבוץ החליט להתגבר על הפחד ולמחות את העלבון ואת הבושה שהיו מנת חיו. הילד שאל אותו: "מה אתה עושה פה?... מדוע אין אתה בחוץ כמו כולם?... נדמה לו כאילו באשמתו מזמזמים הכדורים שם בחוץ וזורעים מוות וכליון" (שם, ע' 85). ויצא כלילה עם סכין המטבח להילחם בערביים, האורבים לקיבוץ. אחרי שהתגבר על הפחד נתן חייו בקרב. הוא בסכין והם ברובים. אפילו מנדל בסיפור "ברית" (שם, ע' 115) שהעז להתמרד בקיבוץ ולחיות את אֶשְׁרו הפרטי לא בכוחו ניצח, כי אם בכוח יפיו של ילדו אהלי, שכבש את חברי הקיבוץ. "יחזד קאל ברבש אינו מן המאורות הגדולים בארץ, שמו אינו הולך לפניו. חבר קיבוץ הוא – ותק" ("ותיק שהגיע לשישים" שם, ע' 201). אין זו הכרזה גנדרנית: ראו, אני כותב על פשוטי עם שאין בהם אלא פשטות ואמיר תם. זוהי ההוויה הספרותית. זו אינה אֶסְתֵּטִי קה ספרותית, כי אם מעורבות ספרותית – ספרות מוסרית. הסופר מעורב בחיי גיבוריו, חי את חייהם, אף מטיף להם. עיקרה – התוכן, תוכנה של העלילה, הצורה אינה אלא פסיה שעליהם רצה העלילה. הדעת נותנת על המטרה הסופית, על סופה של העלילה, העלילה חותרת אל אותו סוף ומסירה מעל פסיה כל אבני נגף. היא יודעת את כוונתה ואת כיוונה. הספונטאניות היא במהלך, באתגרי הדרך וגיוריה, גירווי הנוף והרוח הנגדית, כשם שורם הנהר זורם בכיוונו הקבוע ובדרכו הוא גורף כל המזדמן אל תוך הזרם. רק בימי גיאות עולה הוא על גדותיו. אפילו שכן, האפיקים הם שמכוונים אותו.

יהודה יערי הוא סופר ריאליסטי המתאר את המציאות על שלל גווניה. כל תקופה, כל עלייה לארץ, וגונה והווי שלה. אך יש גם ריאליזם-על, המגיע אל שמי-עליון שמעבר לזמן ולמקום – למסתורין. האין ניגוד בין ריאליזם לבין מסתורין? ודאי. דומה עלי, שנודית גוברין בדבריה במסיבה שנערכה לכבוד יהודה יערי בהגיעו לגבורות, ניסתה ליישבו בכך, שהריאליזם שלו אינו ריאליזם, יש בו גם מסתורין. מותר להניח הנחה השונה מזו: הריאליזם הוא ריאליזם טהור, על כן מוגבל הוא, בעצם קטע נגלה, ובו אין פתרון. יערי הריאליסט נאמן לתיאורו, מדקדק בו – כל עולם ואמיתו, וכליו ואמצעיו. אך הואיל

ובו אין פתרון הוא נכנס לעולם שמדרגותיו גבוהות יותר ובו – פתרונות, מעבר לעולם הזה, מעבר לבריאה, לזמן הנכרא, מעבר ליי קום הסופי. אל המסתורין נכנס לא כהוגה כי אם כמספר, דרך סיפוריו של ר' נחמן מב-רסלב. תמה גרשום שלום, המנחה באותה מסיבת כבוד, מה הביא את חתן המסיבה לדבוק ברבי נחמן מברסלב, והשיב בהשערה אישית שלו: רבי נחמן היה מיואש. גם יודקה (הוא יהודה יערי) היה מיואש מהעלייה השלישית, מהשומר הצעיר, והיאוש הביאו אל רבי נחמן. אמנם הוא, יודקה, ניסה להתמודד עם העלייה השלישית בספרו "כאור יהל" ויכול – יותר מכל סופר, למשל, נתן ביסט-ריציקי ב"ימים ולילות".

לא. לא היאוש הביא את יהודה יערי אל רבי נחמן מברסלב. חסיד הוא איש אמונה. רבי נחמן היה איש יסורים גדולים – בגלל מות קרוביו ובגלל מחלתו. לעומתו הרבי מקוצק נואש מחסידיו. על כי מיואש היה מהם הסתגר. יצא דופן בחסידות. לא כן רבי נחמן. איש שסיפר את ה"מעשה בחכם ותם" אינו איש יאוש. והנה מה שמביא יערי בסוף אותו מעשה בשם רבי נתן מנמירוב: "כשהיה רבינו מדבר בעניני אמונה ענה ואמר: אצל העולם אמונה הוא דבר קטן ואצלי אמונה הוא דבר גדול מאוד – – – כן היה רבינו מרבה לדבר על גודל מעלת התמימות והיה משבח תמיד את איש האמונה התמים שחיי טובים מאוד ואפילו בעת שפלותו הוא שרוי בשמחה וחד וזה" (סיפורי מעשיות משנים קדמוניות שסי-פר רבינו רבי נחמן מברסלב, העלה אותם על הכתב תלמידו ר' נתן מנמירוב ועל פיו חזר וכתבם והוסיף מבוא יהודה יערי, ע' קט). ו"שוב פעם אחת, בשעה שאמר תורה בענין הצדיק המתנהג בפשיטות, קרא פתאום: אסור להתנאש לעולם! אין יאוש בנמצא כלל! וצעק מעומק הלב כמי שמוהיר את שומעיו, בזה הלשון: מען טאָר זיך נישט מַיָּאש זיין. גיוואָ לֵד, זייט אייך נישט מַיָּאש!" והוסיף יערי: "וצעקה זו עודנה מהדהדת עד היום בכל מקום שם נמצאים אנשים שלבם נוהה אחר ר' נחמן ותורתו" (שם, מבוא, ע' מא). והוא אחד מהם. כי רבי נחמן עסק בתיקון העולם שנפגם עוד קודם הבריאה. עסק בתיקון על-ידי סיפורים כזקנו, הבעש"ט. עולם המציאות שבסיפורי יערי אין בו פתרון. ואכן, אי הפתרון עלול ליאש, אם אין האצילות מלמדת להשלים עם הווייה קיומית זו. לא הכל זוכים לאצילות. על כן בא לפרוץ אל עולם המסתורין שמעבר למציאות המקוטעת והמוגבלת. רבי נחמן

לקחו ביד והוליכו חמישים שנה והעבירו אל שנים קדמוניות שקודם הבריאה עד שגמר לעבוד על ששה מסיפוריו של המוליכו, כנאמר בפתיחת המבוא שם: "פעם אחת, בהיותו משיח עם תלמידו, אמר רבי נחמן מברסלב: התורות שלי הן כמו פלטין שיש בו היכלות וחדרים ואכסדראות ופשפשיין נאים ונפלאים ונוראים מאוד... ואם נמשלו תורותיו לפלטין שיש בו היכלות וחדרים וכו', הרי סיפורי מעשיותיו ניתן להמשילם לגן הדור נאה שערוגותיו מלאות ציצים ופרחים לרוב ואילנותיו מצמיחים פירות שונים ונפלאים מאוד; גן ששדרותיו ושיליו מתפשטים לכל פאתי העולם. מי שנכנס לגן מופלא שכזה ודאי שהוא זקוק למורה דרך שידריכהו בשביליו ויאיר עיניו לראות הדרו ופלאותיו. ומי לנו ראוי לשמש מורה-דרך לבאי הגן יותר מן הגן עצמו?" (ע' ז). בשש ערוגות שבגן כבש יערי את הסערה החיצונית, כמו בסיפוריו שלו עצמו, וכסח גידולי פרא – קוצים ודרדרים – של הלשון עד שהנכנס לגן המעובד מחדש, ריאותיו נושמות את האוויר המודרני הממוזג באוויר הקדמון שלפני ששת ימי בראשית. גם בששת הסיפורים שבספר סמל. המבוא הוא הסיפור השביעי, סיפור השבת – תולדות רבי נחמן, ולא של תורותיו. אלא שהסיפור הזה אינו מופיע בכל כתבי יהודה יערי. בשכר זה לקח לעצמו מתורת הסיפור הברסלבי והש-תמש בה לא רק בסיפורי המסתורין, כגון "התועה והעיוור", "שלומיאל מצא צל", "שורש אלי מים". התיקון בסיפור, על ידיו, מותקן ב"שלומיאל מצא צל" – התיקון בו אצל יהודי ותיקן אותו. את הסיפור פירשתי במקום אחר, וכן כתבתי מאמר מיוחד על "שורש אלי מים". סיפורי המסתורין שיש בהם תיקון הם אופטימיסטיים – אופטימיזם בחיק העתיד. אפשר שגם כאן השפעתו של רבי נחמן עליו: "ואף-על-פי שרבינו סיפר מעשה שהיה בימי קדם סיים 'ובסוף הוציאה'

שהוא מרמז שיהיה לעתיד לבוא" (ע' עה). הספר "שורש אלי מים" מסתיים כך: "עד כאן סיפרתי קורותיה של שרה בת שבעתי החרט וכל המוצאות אותה למן ילדותה ועד התייתמותה, כלומר – מה שהיה עמה בעת שחתכו את התפוח מן הענף. עלייתה לארץ ישראל ופרשת חייה בארץ, שהוא מעשה מאוחר יותר ונובע מזכרון קדום יותר, היינו, מה שמצא אותה בעת שהיה הנר דולק, על אלה יסופר בספר שיבוא ושמו 'טל בקציר'". הספר לא נכתב, ההבטחה לא קוימה, אבל ברומאן שבכתובים יש הסבר לכך. נורית גוברין עמדה בדבריה באותה מסיבה לכבוד יודקה, על השם "שורש אלי מים" הלקוח דווקא מספר איוב, מן הפסוק "שרשי פתוח אלי-מים וטל ילין בקצירי" (איוב כט, יט), אשר שימש לו גם כמטו. הוא לקוח מן העבר הטוב, המפרה, הרענן, העשיר, המסופר על-ידי איוב בעת יסוריו הנוראים, כדי לרמוז שגם בימי יסורים אין לחטוא ויש לדבוק באמת ובצדק, גם בימי "צדיק ודע לו ורשע וטוב לו". אכן, הסוף הטוב עתיד לבוא. איוב, בסופו של דבר, הוא ספר התחייה, ספר של "אל יאוש", כי השם מנסה את הצדיק ועתיד להשיב לו כגמולו באחד העולמות העתידיים. שרה, בת שבעתי החרט, עלתה לארץ ישראל, ארץ הגאולה האופטימיסטית. גם משיח המתמהמה עתיד לבוא.

שורש אלי מים הוא רענן תמיד וטל מסמל את הבוקר, כל בוקר המתחדש. נברך את חתן הגבורות שיהיו שורשיו פתוחים אלי מים שנים רבות וטל ילין בקצירו ימים רבים ויפרה את יצירתו הספרותית.

° את דבריה פירסמה אחר כך ב"ידיעות אחרות נות", י"ט טבת תשמ"א, תחת הכותרת "אין המולדת מוציאה את האדם מיגונו" – מובאה מ"כאור יהל".